

dr hab. Krzysztof Kania
Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu
ul. Bojarskiego 1
87-100 Toruń

Recenzja dorobku naukowo-dydaktycznego i rozprawy habilitacyjnej dra Janusza Czechowskiego pt. *Polityczna i gospodarcza aktywność II Rzeczypospolitej w regionie Morza Bałtyckiego. Problemy bezpieczeństwa morskiego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Fundacja Instytut Balticum, Słupsk 2015, ss. 620.

1. Informacje wstępne

Dr Janusz Czechowski jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Instytutu Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku. W 1997 r. uzyskał tytuł zawodowy magistra na podstawie pracy pt. *Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR w latach 1940-1941*. Po ośmiu latach otrzymał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Nadała go w 2005 r. Rada Wydziału Filologiczno-Historycznego Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku. Temat dysertacji doktorskiej: *Stosunki polsko-fińskie w latach 1918-1939*. Rozprawa ta, pod tytułem *Polska i Finlandia. Stosunki dwustronne w latach 1918-1939*, ukazała się drukiem (Toruń 2009).

Od 2006 r. dr Janusz Czechowski jest zatrudniony w Instytucie Historii i Politologii Akademii Pomorskiej w Słupsku (uprzednio Instytut Historii). Wcześniej pracował w szkole podstawowej i gimnazjum w Główezcach (1996-2006).

Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół spraw związanych ze stosunkami polsko-fińskimi oraz polsko-litewskimi czy historią Finlandii.

Swoją recenzję podzieliłem na dwie części. W pierwszej omówię dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny kandydata, w drugiej odniosę się do rozprawy, którą Habilitant wskazał jako główne osiągnięcie badawcze.

2. Dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny poza pracą habilitacyjną

Do oceny otrzymałem dziesięć publikacji naukowych¹ (artykułów) zamieszczonych w takich periodykach jak: „Studia Historyczne”, „Roczniki Teologiczne”, „Dzieje Najnowsze”, „Zapiski Historyczne”, „Przegląd Wschodni” oraz w pracach zbiorowych.

Z niemałym zainteresowaniem zapoznałem się z artykułem pt. *Sytuacja w Niemczech i stosunki polsko-niemieckie w okresie upadku Republiki Weimarskiej i objęcia rządów przez narodowo-socjalistyczny reżim w relacjach polskiego posła w Berlinie Alfreda Wysockiego (1931-1933)*, „Zapiski Historyczne”, z. 1: 2013, s. 31-46, w którym autor omawia, widzianą z polskiej perspektywy, sytuację w Niemczech na dwa lata przed i zaraz po objęciu urzędu kanclerza przez Adolfa Hitlera. Autor oprócz archiwów wykorzystał do jego napisania dwa tomy *Polskich Dokumentów Dyplomatycznych* za lata 1931 i 1932.

Równie ciekawy wątek, następnie częściowo powtórzony w książce habilitacyjnej, dr Janusz Czechowski porusza w artykule zatytułowanym *Oczekiwania związane z powstaniem i rozwojem polskiej Marynarki Wojennej w publicystyce okresu międzywojennego*, w: *Wokół spraw morskich Polski i jej sąsiadów*, red. G. Ciechanowski, H. Walczak, A. Wojtaszek, Szczecin 2014, s. 41-56. Przyczynek ten bazuje w głównej mierze na artykułach i pracach z okresu międzywojennego.

W podobnym duchu, tym razem z wykorzystaniem dokumentów przechowywanych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN) i Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie/Rembertowie, utrzymany jest jego kolejny szkic pt. *Bałtyk a problem politycznego i ekonomicznego bezpieczeństwa II Rzeczypospolitej*, „Studia Historyczne”, z. 2: 2012, s. 201-216.

Do udanych zaliczyć trzeba kolejne jego trzy artykuły. Dwa z nich, były poszerzeniem zagadnień podjętych w pracy doktorskiej i dotyczyły: „Czerwonego problemu” *Finlandii w latach 1918-1939 w dokumentach Oddziału II Polskiego Sztabu Generalnego*, „Przegląd Wschodni”, z. 4: 2008, s. 1001-1013 oraz *fińsko-sowieckiego konfliktu o Karelię oraz sytuacji politycznej i społecznej Karelii Wschodniej w okresie międzywojennym w relacjach polskich dyplomatów*, „Studia Historyczne”, nr 1: 2008, s. 59-70. Trzecim z kolei był, odbiegający od jego głównych zainteresowań, przyczynek omawiający kwestie stosunku *Watykanu wobec*

¹ W tym jeden, prawdopodobnie przez omyłkę, został powielony dwa razy, *Fińsko-sowiecki konflikt o Karelię oraz sytuacja polityczna i społeczna Karelii Wschodniej w okresie międzywojennym w relacjach polskich dyplomatów*, „Studia Historyczne”, nr 1: 2008, s. 59-70.

spraw europejskich w okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej w świetle polskich akt dyplomatycznych, w: *Z dziejów chrześcijaństwa*, t. II, red. P. Kurlenda, M. Wołos, Poznań 2012, s. 95-111.

Interesujący wydał mi się także artykuł pt. *Wojna zimowa w ocenie fińskich historyków*, „Dzieje Najnowsze”, nr 3: 2009, s. 171-182, choć jak się później okazało – sama ocena fińskich historyków mieści się zaledwie na pięciu stronach tego omówienia.

Mieszane odczucia mam co do tekstów: *Zarys dziejów Kościoła katolickiego w Finlandii od końca XVIII wieku do początku XX wieku na podstawie opracowania poselstwa RP w Helsinkach z 1935 r.*, „Roczniki Teologiczne”, z. 4: 2008, s. 5-15, który zamiast w formie artykułu mógłby ukazać się jako dokument źródłowy, gdyż w większości oparty jest na jednym opracowaniu poselstwa w Helsinkach z 3 października 1935 r., odnoszącego się do Kościoła katolickiego w Finlandii (AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP 1918-1939, sygn. 2794); oraz *Związek Bezpieczeństwa Kraju jako instrument obrony interesów polskich na terenie Litwy Środkowej na podstawie sprawozdania rocznego Komendy Głównej ZBK (1 II 1921 – 31 I 1922)*, w: *Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz, Wrocław 2010, s. 397-407, którego podstawą jest również tylko jeden dokument odnaleziony w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce (zespół 30, sygn. 4).

Reasumując, stanowiące dorobek naukowy teksty, z niewielkimi wyjątkami, dotyczą spraw związanych z podjętymi podczas prac nad rozprawą doktorską, bilateralnymi stosunkami pomiędzy Warszawą a Helsinkami. Pozostałe dotyczą: historii Finlandii (wybrane zagadnienia), relacji fińsko-sowieckich i fińsko-niemieckich (przyczynki) oraz omówionych następnie w dysertacji habilitacyjnej kontaktów polsko-litewskich, polsko-niemieckich czy polsko-szwedzkich. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora składa się na nie 21 artykułów, bez wliczania w to książki doktorskiej i habilitacyjnej. Trzeba jednak jeszcze raz podkreślić, że część z tych opracowań wydana została na kanwie pracy doktorskiej.

Niewiele wiemy na temat wystąpień Habilitanta na międzynarodowych czy krajowych konferencjach. W autoreferacie (bez stron, domniemywam, że chodzi o s. 6) pisze on wyłącznie o wystąpieniu w roli prelegenta „na konferencjach organizowanych przez Akademię Pomorską w Słupsku, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”.

Ponadto dr Janusz Czechowski prowadzi zajęcia m.in. z historii najnowszej, dydaktyki historii oraz seminaria licencjackie i magisterskie. Jest promotorem i recenzentem prac licencjackich i magisterskich. W autoreferacie wspomina także o swojej aktywności

organizacyjnej na stanowisku wiceprzewodniczącego Uczelnianej Komisji Wyborczej. Przedstawia się jako dydaktyk przygotowujący „standardy kształcenia w zakresie historii”. „siatki godzin dla poszczególnych specjalności w ramach historii” czy „nowych specjalności”.

3. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Za podstawę wszczęcia postępowania habilitacyjnego dr Janusz Czechowski wskazał, jako główne osiągnięcie badawcze, monografię pt. *Polityczna i gospodarcza aktywność II Rzeczypospolitej w regionie Morza Bałtyckiego. Problemy bezpieczeństwa morskiego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, Fundacja Instytut Balticum, Słupsk 2015, ss. 620.

Praca o układzie problemowo-chronologicznym podzielona została na pięć rozdziałów, wstęp, zakończenie, bibliografię, wykaz skrótów, indeks nazw geograficznych oraz indeks osobowy. Brakuje natomiast spisu tabel i wykresów oraz streszczenia w języku obcym.

Rozdział I, dość krótki (s. 15-45), prezentuje *Kształtowanie się świadomości morskiej w II Rzeczypospolitej*. Wyróżniamy w nim dwa podrozdziały 1.1. *Dostęp Polski do morza i jego wpływ na kierunki aktywności morskiej państwa i społeczeństwa* oraz 1.2. *Wychowanie społeczeństwa dla idei morskiej*. W przeważającej większości, z wyjątkiem kilku dokumentów pochodzących z AAN i Archiwum Państwowego w Gdańsku, Oddział w Gdyni, opracowany został z wykorzystaniem jak sam określił autor „pism historycznych i gospodarczych do i po 1945 roku” oraz „opracowań do i po 1945 roku”. Do tego podziału i samej bibliografii jeszcze się w recenzji odniosę.

W kolejnej części książki autor scharakteryzował *Próby realizacji politycznych celów przez Polskę wobec państw – wielkich sąsiadów z uwzględnieniem specyfiki morskiej* (s. 46-209). Główna część tego rozdziału dotyczy stosunków z Niemcami oraz ZSRS w latach 1918-1939.

Rozdział III (s. 211, powinno być s. 210-383) omawia *Polityczno-wojskowe relacje Polski z pozostałymi państwami basenu bałtyckiego*: Finlandią, Litwą, Łotwą, Estonią, Danią i Szwecją.

Kolejna część pracy dotyczy *Współpracy ekonomicznej z największymi państwami regionu z uwzględnieniem zakresu morskiej wymiany towarowej* (s. 385, powinno być s. 384-

452). Dr Janusz Czechowski zaprezentował tu współpracę ekonomiczną z Niemcami i Związkiem Sowieckim.

Ostatni rozdział omawia *Stosunki gospodarcze Polski z pozostałymi partnerami regionu bałtyckiego* (s. 455, powinno być s. 453-560). Były to w kolejności kontakty z Finlandią, Estonią, Łotwą, Litwą, Szwecją i Danią.

3a. uwagi generalne

Pierwsza refleksja, jaka nasunęła mi się po przeczytaniu książki to fakt, że zaprezentowane w niej wyniki badań nie są nowatorskie. Oczywiście celem autora było zawężenie tematyki pracy do akwenu Morza Bałtyckiego i ukazanie aktywności Drugiej Rzeczypospolitej na tym obszarze, niemniej jednak nie było to możliwe bez zaprezentowania bilateralnych relacji politycznych i gospodarczych z Niemcami, ZSRS, Litwą, Łotwą, Estonią, Finlandią, Szwecją i Danią w okresie między dwiema wojnami. Tym samym, chcąc nie chcąc zmuszony był do powtórzeń znanych w historiografii faktów. Ponadto, aby praca była oryginalna niezbędna jest gruntowana kwerenda w archiwach polskich i zagranicznych. Uważam, że poszukiwania należało poszerzyć o inne polskie archiwa znajdujące się poza granicami naszego kraju, choćby Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego czy Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie, ale również o dokumenty znajdujące się w archiwach państw regionu Morza Bałtyckiego. Habilitant do konfrontacji ustaleń i faktów pozyskanych z archiwów proweniencji polskiej wykorzystał wyłącznie materiały znajdujące się w Archiwum Narodowym i Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Finlandii oraz Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie. Można zatem zadać pytanie, dlaczego autor nie wykorzystał dokumentów znajdujących się w archiwach niemieckich, łotewskich, estońskich, szwedzkich, duńskich czy Federacji Rosyjskiej? Kwerenda przeprowadzona w archiwach wskazanych w wykazie źródeł i opracowań również pozostawia wiele do życzenia. Przykładem niech posłużą niewykorzystane dokumenty z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, zespół Archiwum Ambasadora Michała Sokolnickiego 1908-1967, tytuł: Poselstwo RP w Kopenhadze (Kol. 91/25-30, lipiec 1931-27 maj 1936; Kol. 91/105 rękopisy – notatki, bruliony listów ambasadora; Kol. 91/106 listy, powinszowania, wycinki prasowe); oraz Archiwum Belwederskie, w którym znajdują się kluczowe dokumenty do polskiej polityki zagranicznej we wszystkich kierunkach, także bałtyckim, dla lat 1918-1922.

Oprócz tego brakuje w pracy odwołań do licznych źródeł drukowanych, fachowych czasopism, prasy oraz literatury. Zaczniemy od źródeł drukowanych, a mianowicie *Polskich*

Dokumentów Dyplomatycznych, które jak pisze dr Janusz Czechowski były dla niego „najważniejsze” (s. 11). Do czasu wydania książki drukiem (2015) ukazało się osiem, a nie siedem tomów dotyczących okresu międzywojennego². Oprócz tego autor powinien m.in. skorzystać z: *Dokumentów z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939*, red. T. Jędruszczak, M. Nowak-Kiełbikowa t. I: 1918-1932, Warszawa 1989 (autor wykorzystuje jedynie t. II); *Sprawozdań Stenograficznych Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1922*; *Sprawozdań Stenograficznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej 1922-1939*; *Sprawozdań Stenograficznych Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 1922-1939*; „Małego Rocznika Statystycznego”, „Rocznika Statystyki”, „Rocznika służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej”, ale przede wszystkim „Rocznika Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej”, od 1928 r. „Rocznika Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska”, wydawanego w Warszawie przez Główny Urząd Statystyczny. Tam bowiem można odnaleźć m.in. informacje dotyczące handlu z poszczególnymi krajami z uwzględnieniem produktów obustronnej wymiany. Dane te nieco różnią się od tych podawanych w książce dr Janusza Czechowskiego.

Autor w swojej książce powołuje się przede wszystkim na ustalenia pochodzące z „Przeglądu Gospodarczego”. Nie konfrontuje tych informacji z danymi pochodzącymi z tzw. czasopism fachowych. Mam tu na myśli chociażby „Przemysł i Handel” (tygodnik), od 1930 r. „Polska Gospodarcza”; „Rolnik Ekonomista” (dwutygodnik),

Poszukiwania w prasie również przeprowadzono wybiórczo. Są to pojedyncze numery, np.: „Dziennik Łódzki”, „Echo”, „Gazeta Olsztyńska” czy „Nowy Dziennik”. Wyjątek stanowi „Republika” – wykorzystane dwa numery i „Goniec Częstochowski” – wykorzystane cztery numery, niestety ten ostatni bez zachowania chronologii (s. 598).

Pominięto szereg prac naukowych. Autor często odwołuje się do literatury podręcznikowej zamiast fachowej. Z wielu niewykorzystanych przez autora prac pozwolę sobie wymienić m.in.: J. Borzęcki, *Pokój ryski 1921 roku i kształtowanie się międzywojennej Europy Wschodniej*, Warszawa 2012; J.F.N. Bradley, *The Czechoslovak Legion in Russia 1914-1920*, New York 1991; *Deklaracja polsko-niemiecka o niestosowaniu przemocy z dnia 26 stycznia 1934 r. z perspektywy Polski i Europy w siedemdziesiątą rocznicę podpisania*, red. M. Wojciechowski, Toruń 2005; B. Hajduk, *Polsko-duńskie kontakty portowe i żeglugowe w latach 1919-1939*, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, z. 30: 1979, s. 25-46; Idem,

² Autor nie wykorzystał tomu *PDD 1934*, red. S. Żerko, Warszawa 2014. Pod koniec 2015 r. ukazał się kolejny tom z tej serii *PDD 1933*, red. W. Skóra, ale z oczywistych względów nie mógł być on wykorzystany.

Z problematyki porozumień handlowych pomiędzy Polską i Danią w latach 1934-1939, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, z. 33: 1981, s. 63-79; Idem, *Stosunki handlowe pomiędzy Polską i Danią w latach 1919-1933*, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, z. 34: 1982, s. 65-91; *Historia dyplomacji polskiej*, t. IV: 1918-1939, red. P. Łossowski, Warszawa 1995; Z. Lietz, *Plebiscyt na Powiślu, Warmii i Mazurach w 1920 r.*, Warszawa 1958; A. Staniszewski, *Po dwóch stronach Bałtyku. Polityczno-gospodarcze stosunki polsko-szwedzkie w latach 1918-1932*, Toruń 2013; M. Wołos, *Francja–ZSRR. Stosunki polityczne w latach 1924-1932*, Toruń 2004.

3b. uwagi szczegółowe

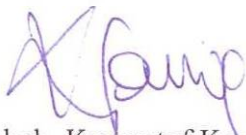
Pisałbym o przynależności Warmii, Mazurach i Powiśla, a nie „Warmii i Mazur” (s. 49, 62). Następnie przy podaniu informacji na temat podpisanej między Warszawą a Berlinem 5 listopada 1937 r. deklaracji o poszanowaniu praw mniejszości nawiązałbym do wypowiedzianego przez Polskę w dniu 13 września 1934 r. małego traktatu wersalskiego. Oprócz tego podałbym informację kto ze strony polskiej (Edward Raczyński) był zaangażowany w podpisanie konwencji o określeniu napastnika z 3 lipca 1933 r. Dalej, niektóre wykresy są nieczytelne dla przykładu z wykresu nr 6 (s. 186) nie dowiemy się jakie są dokładne wartości w mln franków w złocie, podobnie wygląda sytuacja z wykresem nr 11 (s. 200); mało czytelne są również mapy: nr 1 i nr 2 (s. 236). Ponadto Sir Reginald Leeper, a nie Leepter (s. 256). W charakterze posła RP, a nie ambasadora przybył do stolicy Finlandii Michał Sokolnicki. Nieprawdziwa jest również informacja jakoby „Fińską placówkę dyplomatyczną podniesiono 30 kwietnia 1920 r. do rangi ambasady” (s. 284 i w innych miejscach zob. dla przykładu s. 294, 333, 345, 358). W Finlandii nie było ambasady! Autor na tej samej stronie powtarza tę informację pisząc w przypisie 355 o „kolejnych ambasadorach Polski w Finlandii” i niżej w przypisie 358 o „kolejnych ambasadorach Finlandii w Polsce”. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Polska miała dziesięć ambasad i były to, utworzone w kolejności chronologicznej, placówki w: Watykanie (1924), Paryżu (1924), Rzymie (1929), Londynie (1929), Waszyngtonie (1930), Ankarze (1930), Moskwie (1934), Berlinie (1934), Tokio (1937) i Bukareszcie (1938). Ponadto autor we wstępie podaje, że do omówienia kontaktów na linii Warszawa-Helsinki przydatna była jego książka *Polska i Finlandia. Stosunki dwustronne w latach 1918-1939*, a opracowując zarówno kwestie polityczne jak i gospodarcze wykorzystuje ją bodajże raz (s. 299). Szkoda, że dr Janusz

Czechowski nie przeanalizował danych zawartych w np. „Roczniku Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i Wolnego Miasta Gdańska”, wówczas nie musiałby podawać niepełnych informacji i tylko wyłącznie na podstawie „Przeglądu Gospodarczego” za pierwsze dziewięć miesięcy 1930 r. odnośnie do polsko-niemieckiej wymiany towarowej (s. 413-414). Dalej żałuję, że autor nie wyjaśnia dlaczego udało się zwiększyć wywóz polskiego węgla np. na Łotwę (s. 497-498). Wpływ na to miał niewątpliwie przeprowadzony w tym czasie strajk górników brytyjskich. I na sam koniec powrócę do bibliografii: Dzienniki Ustaw włączyłbym do źródeł drukowanych, nie stosowałbym wyróżnienia dla artykułów z „Przeglądu Gospodarczego” – wystarczyło dać np. „Przegląd Gospodarczy” 1920-1939, dalej pisałbym artykuły i opracowania, a nie dokonywał kolejnego sztucznego podziału na pisma historyczne i gospodarcze i opracowania po 1945 roku, ponadto nie podajemy w pracach naukowych słowników i encyklopedii.

4. Konkluzja

Dorobek naukowy kandydata oscyluje, z małymi wyjątkami, w obrębie monotematycznych zagadnień. Nie są to prace poprzedzone wnikliwą kwerendą archiwalną, stąd nie stanowią oryginalnego ujęcia problematyki. Szczególnie poddana ocenie, jako główne osiągnięcie badawcze, rozprawa nie stanowi wymiernego wkładu w rozwój nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Jest to raczej kompilacja ustaleń oraz myśli własnych Habilitanta i innych autorów. Wnoszę wobec tego o niedopuszczenie dra Janusza Czechowskiego do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Toruń, dnia 17 stycznia 2016 r.

dr hab. Krzysztof Kania